

Тетяна СИМОНЕНКО

Інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні

Констатовано недостатнє інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні. Наголошено на необхідності створення баз даних бібліографічної, реферативної та оглядово-аналітичної інформації з поглибленою аналітико-синтетичною обробкою публікацій з даних напрямів. Обґрунтовано доцільність створення веб-порталу, що інтегруватиме відомості про теоретичні та науково-прикладні досягнення з кожного напрямку інноваційної діяльності.

Сьогодні набуває актуальності проблема інформаційного забезпечення розвитку тих напрямів науки та технологій, які визначені Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 16 січня 2003 року № 433-IV.

Ця проблема є новою для нашої держави. Досвід її вирішення в інших країнах свідчить про доцільність організації відповідних цільових програм¹. Їм мають передувати теоретичні дослідження та підготовка оглядової інформації, що дозволять визначити особливості діяльності бібліотек та інших інформаційних установ для досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності інформаційного забезпечення визначених напрямів розвитку науки та технологій.

Метою даної статті є оцінка сучасного стану інформаційного забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні та наукове обґрунтування шляхів кардинального покращання ситуації в цій сфері.

Законом України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» визначаються такі стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності на 2003–2013 роки:

- модернізація електростанцій, нові та відновлювані джерела енергії, новітні ресурсозберігаючі технології;
- машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва, розвиток високоякісної металургії;
- нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації;
- удосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій;
- високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості;
- транспортні системи: будівництво і реконструкція;
- охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;

¹ Нечипоренко В. П. Информационное обеспечение инновационных процессов – новые международные инициативы // Межотраслевая информационная служба. – 2001. – № 1. – С. 30–33.

Симоненко Тетяна Василівна, м. н. с. відділу електронного каталогу НБУВ.

□ розвиток інноваційної культури суспільства.

Успішна їх реалізація можлива за умов оптимального інформаційного забезпечення. На даному етапі становлення України як незалежної держави в умовах важкого економічного стану і обмеженості ресурсів без правильно організованого інформаційного забезпечення визначених пріоритетів неможливий науково-технологічний прогрес, оновлення сфери послуг у країні, забезпечення внутрішнього ринку конкурентоспроможною наукоємною продукцією та виходу з нею на світовий ринок. Цим визначається актуальність вибраної теми.

Основою інформаційної підтримки інноваційних процесів є структуровані інформаційні ресурси і сучасні інформаційно-комунікаційні технології, що забезпечують їхнє ефективне використання учасниками інноваційних процесів².

Сьогодні задовольнити потребу в інформації більшості населення може тільки бібліотека – найбільший збірник інформаційних носіїв, яка справляє могутній вплив на хід суспільних процесів в інтелектуальному, духовному сенсі. Перед нею поставлено завдання кардинального вдосконалення інформаційного забезпечення сталого розвитку суспільства та державотворчих процесів в Україні, що передбачає, зокрема, досягнення якісно нового рівня обслуговування вчених і спеціалістів на основі традиційних і новітніх інформаційних продуктів та послуг.

З метою оцінки ситуації, що склалася в нашій країні щодо інформаційного забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, був проведений порівняльний аналіз інформаційного забезпечення даних напрямів з Росією. Оскільки для задоволення потреб в інформації вчені перш за все використовують інформаційні ресурси державної бібліотечно-інформаційної системи, то й для порівняння були обрані Російська державна бібліотека (РДБ)³ та Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ)⁴.

² Там само.

³ Российская государственная библиотека: электронные ресурсы: поиск в объединенном каталоге РГБ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.rsl.ru/res.asp>. – Загл. с экрана.

⁴ Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського:

Таблиця

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності	НБУВ (кількість видань)	РДБ (кількість видань)
1) модернізація електростанцій, нові та відновлювані джерела енергії, новітні ресурсозберігаючі технології	198	1388
2) машинобудування та приладобудування всіх галузей виробництва, розвиток високоякісної металургії	1207	Більше 8000
3) нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації	1007	7267
4) удосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій	302	Більше 5000
5) високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості	874	Більше 6500
6) транспортні системи: будівництво і реконструкція	350	3017
7) охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища	239	Більше 5200
8) розвиток інноваційної культури суспільства	336	4856

Таким чином, наведені дані свідчать, що інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності у РДБ значно краще, ніж у НБУВ.

Розпад єдиної бібліотечної системи Радянського Союзу спричинив безліч проблем. Важливі джерела комплектування фондів бібліотек і інформаційні ресурси, створені ще загальносоюзними органами науково-технічної інформації, залишилися поза межами України. Розпалася система книгозабезпечення, зменшився випуск наукової, навчальної, фахової, галузевої літератури. Порушилася діяльність міжнародного міжбібліотечного абонементу. У реальних умовах соціально-економічного розвитку країни скоротилося фінансування наукових закладів та бібліотек. Залишається складним становище щодо передплати зарубіжних періодичних видань, у тому числі через невпинне зростання цін, особливо на науково-технічну періодику.

Зараз жодна з бібліотек України не має повного зібрання видавничої продукції Росії та інших сусідніх держав. Необхідність же в ній не зменшилась. Доступ до зарубіжної наукової інформації, і перш за все до провідних наукових журналів, потрібен для підтримки високого творчого потенціалу вчених, ознайомлення з новими ідеями і тенденціями у світовій науці, розвитку взаємовигідного наукового співробітництва.

Загальновідомо, що відсутність інформації навіть за розширений пошук у електронному каталозі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.nbu.gov.ua/db/orac_r.html. – Загол. з екрана.

один рік приводить до зупинки розвитку наукових розробок на п'ять років, оскільки такі умови не дозволяють проводити дослідження на сучасному науковому рівні з використанням нових методів і обладнання.

У науковій літературі постійно наводяться дані, що 45–50% обсягу результатів наукових розробок залишаються на робочому столі авторів, якщо в процес матеріалізації пропозицій не включаються науково-інформаційні технології. Останні є двох форм: звичайне науково-інформаційне забезпечення інноваційних процесів і усунення інформаційних перепон. Отже, актуальності набула більш загальна проблема доведення до користувачів усіх отриманих знань.

Для підвищення рівня інформаційного забезпечення вчених і спеціалістів потрібні нові інноваційні підходи. Сьогодні очевидно, що найбільш ефективно це завдання розв'язується шляхом створення електронних бібліотек на базі інформаційних ресурсів традиційних бібліотек. Оскільки ж однією з основних функцій НБУВ є формування цілісного зібрання всіх вітчизняних і науково та соціально значущих зарубіжних документів на будь-яких носіях інформації, то нагальною потребою є здійснення комплексу радикальних заходів, спрямованих на комплектування фондів наукових бібліотек, з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційної діяльності.

Цей процес повинен складатися з ряду взаємопов'язаних операцій:

- організація роботи з підготовки науковими бібліотеками тематичних планів комплектування (ТПК) вітчизняною та зарубіжною літературою, скоординованих на визначені напрями;
- аналіз баз даних бібліотечних колекторів і передплатних агентств відповідно до ТПК і розроблення рекомендацій щодо придбання окремих видань;
- відстеження джерел наукової інформації з пріоритетних напрямів у мережі Інтернет та забезпечення доступу до них;
- створення картотек замовлень, орієнтованих на стратегічні пріоритетні напрями;
- формування замовлень на літературу в межах виділеного асигнування.

Для вирішення проблеми повноти комплектування найбільших бібліотек держави доцільно створити власний український колектор наукових бібліотек, а також спеціальний підрозділ з функціями комплектування наукових бібліотек зарубіжною літературою.

Великі бібліотеки повинні створювати у себе бази даних з визначених стратегічних пріоритетних напрямів, в яких відображалася б оглядова інформація. Найбільш досконалою формою інформаційного забезпечення є підготовка аналітичних оглядів результатів наукових досліджень на основі аналітико-синтетичної обробки джерел інформації. Використання цієї порівняно обмеженої за об'ємом бази з відносно невеликою хронологією (огляди повинні поновлюватися) в поєднанні з забезпеченням читачів першоджерелами безпосередньо в бібліотеці чи електронним постачанням необхідної інформації на робоче місце користувача (в інституті,

офісі чи вдома), що сприятиме максимальному задоволенню їхніх інформаційних потреб.

Оглядова інформація допоможе науковцям орієнтуватися в потоці публікацій. При цьому відбір необхідних документів має проводитися самим ученим відповідно до його наукових потреб.

В умовах обмеженості фінансування у бібліотеках зростає актуальність комплектування вітчизняними та зарубіжними джерелами наукової та науково-технічної інформації на електронних носіях. Адже розміщення баз даних на CD-ROM або DVD-ROM, а також доступ до них в онлайн-режимі стають важливим елементом зберігання і розповсюдження інформації та дають змогу знизити витрати на комплектування (наприклад, придбання зарубіжних журналів на CD-ROM у 3–4 рази дешевше, ніж на паперовому носії).

Потребує вирішення, зважаючи на сучасний стан бібліотечної справи в Україні, і питання залучення інформаційних технологій Інтернет до оптимізації комплектування книгозбірень. Адже в умовах швидкого розвитку інформаційних та комунікаційних технологій, який надає нові перспективи процесам створення електронних ресурсів, виникає суперечність між постійно зростаючим обсягом інформаційних матеріалів в електронному вигляді й можливістю повного та оперативного їх використання. Причинами даної суперечності є роз'єднаність національних інформаційних ресурсів, нескоординованість робіт з їх формування, неузгодженість форматів представлення інформації. Інформаційні ресурси здебільшого існують у локальних мережах, частину електронних документів, яку надано в Інтернет, розпорошено на багатьох веб-сайтах. Використання електронної наукової інформації ускладнюється зростаючою проблемою інформаційного завантаження комунікаційних мереж. Корисної інформації у www стає все більше, але знайти щось необхідне дедалі складніше. Комплекс вирішення важливих завдань формування єдиного інформаційного простору України як складової світової інформаційної інфраструктури можливий при створенні національного наукового інформаційного порталу в мережі Інтернет як унікального засобу для інтеграції документального та глобального інформаційного обміну⁵.

Можливість оперативного отримання необхідної інформації – це одна з необхідних умов успішного розвитку наукової творчості. Парадоксально, але факт, що найгірший доступ до інформаційних ресурсів в умовах інформаційного суспільства мають саме вчені нашої держави. Це, значною мірою, зумовлено відсутністю необхідної літератури, обмеженим доступом до повнотекстових світових інформаційних ресурсів і відсутністю в Україні служб електронної доставки документів, подібних тим, що мають інформаційні інфраструктури інших країн. За рубежом, як правило, наукова інформа-

ція, зокрема, періодичні видання та журнали, розміщені на спеціалізованих сайтах: тематичних порталах і службах інформування про періодику, таких як Ulrich's International Periodicals Directory (<http://www.ulrichsweb.com>), Publist (<http://www.publist.com>), Periodicals (<http://periodicals.net>) та інших. Після звернення до спеціалізованих сайтів користувач відразу отримує важливу інформацію: чи є журнал, який його цікавить, в Інтернеті, в якому об'ємі там представлений потрібний матеріал, за який період і на яких умовах (безоплатно чи за окрему плату).

Тому при вивченні питань інформаційного забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності необхідно враховувати увесь позитивний досвід, накопичений в цій галузі в нашій країні та поза її межами. Треба чітко усвідомити те, що інновації та розвиток сучасного наукоємного виробництва в Україні є справою не віддаленого майбутнього, а вже сьогодення.

Наскільки успішною буде реалізація визначених пріоритетних напрямів інноваційної діяльності залежить від інформаційного забезпечення вчених державою науковою інформацією. Адже саме правильно організоване інформаційне забезпечення наукової діяльності сприяє підвищенню ефективності наукових досліджень, створенню потужної системи науково-технічної інформації та її використання на всіх етапах наукової діяльності.

Висновки

1. Слід констатувати недостатнє інформаційне забезпечення пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні, про що свідчить, наприклад, наявність у фондах вітчизняних бібліотек на порядок меншої кількості наукових видань з даних напрямів, ніж у бібліотеках Росії. Для кардинального покращання ситуації при організації досліджень в інноваційній сфері доцільно започаткувати відповідну державну програму, що передбачала б цільове виділення асигнувань на створення відповідної інформаційної бази.

2. Формуванню зібрань вітчизняних і науково та соціально значущих зарубіжних документів з визначених напрямів інноваційної діяльності має передувати аналіз баз даних бібліотечних колекторів та книготорговельних організацій і створення картотек видань, які мають замовлятися.

3. Публікації з пріоритетних напрямів інноваційної діяльності мають проходити поглиблену аналітико-синтетичну обробку зі створенням баз даних бібліографічної, реферативної та оглядово-аналітичної інформації.

4. З кожного напрямку інноваційної діяльності доцільно створити веб-портал, що інтегруватиме відомості про теоретичні та науково-прикладні досягнення в обраній сфері, наявні інформаційні ресурси, організації та фахівців, які займаються даною проблематикою тощо. Наявність такого порталу сприятиме досягненню якісно нового рівня повноти й оперативності інформаційного забезпечення розвитку відповідних наукових і прикладних напрямів.

⁵ Перспективи створення національного наукового порталу в мережі Internet на базі Web-сайта НБУВ [Електронний ресурс] / О. В. Баркова // Нові обличчя бібліотек та організацій: від надій до партнерства і професіоналізму: Фокусний семінар. – Б. м., 2001. – С. 24–28.